

ежы і сваіх рыбацкіх прыладаў. Прыдумала ж міліцыя форму катаваньняў — „слонік“, калі *адгазьнік* надзяваюць на твар затрыманага і пераціскаюць кіслародную трубку.

Адгазьнік — адзін з элементаў экіпіроўкі вайскоўцаў. Каманда „газы“, пры якой кожны шараговец павінен адразу нацягнуць на сябе маску, гучала ў войску дзе заўгодна: у сталоўцы, у клубе і нават у прыбіральні.

Адліга

Натальля Ёлан

У XX стагодзьдзі рамантычныя адчуваньні, зьвязаныя з *адлігай* і яе спадарожнікамі — празрыстымі велізарнымі ледзякамі на стрэхах, капяжом і першым подыхам вясновага паветра — набываюць новы палітычны сэнс. Зьяўляецца палітычны тэрмін „адліга“, які зьвязалі са зьменамі ў савецкім грамадстве пасля сьмерці Сталіна, калі засталіся ў мінулым гучныя палітычныя справы, арышты і лягеры. Стала лягчэй дыхацца грамадзянам Савецкага Саюзу, дыхнула воляй.

Азярод

Вінцэсь Мудроў

Дзіўнае слова *азярод*. Гэтыя „а“ і „я“, і „о“ зьбегліся ў адно і цьвеляць слых, нараджаючы ў сьвядомасьці штосьці няўцямае, патаемнае, старажытнае. У гэтым слове чутны і царкоўнаславянскі „аз“, і протаславянскі „род“, і беларускае „азяро“. А ў сярэдзіне яго пусьціў карэньне пракаветны „яр“ — аснова жыцьцядайнасьці, сьвятла і жару. Менавіта з гэтага кораня паўсталі тры словы, на якіх трымаўся крывіцкі сьвет і мацаваўся крывіцкі дух — Ярыла, ярына і ярасьць.

А між тым *азярод* — гэта ня што іншае, як немудрагелістае прыстасаваньне з слупоў і жэрдак дзеля дасушваньня збажыны. Калісьці яны стаялі за кожнай хатай, і ўвосень іх танклявыя жэрдкі-рэбры гнуліся пад цяжарам снапоў. Цяпер жа *азярод* рэдка дзе ўбачыш, і сушыцца на ім не збажына, а ў лепшым выпадку канюшына. І наагул слова гэтае ўжо мала каму знаёмае з навачасных беларусаў.

І бог наш Ярыла мёртвы, і ярына, што пачала была прабівацца на ніве, здратаваная палкоўніцкім ботам, і, як збажына на *азяродах*, у душах нашых дасьпявае хмельная ярасьць.

Аквітызм

Уладзімер Конан

Аквітызм — ад лацінскіх словаў *aqua vitae*: „жывая вада“ або „вада жыцьця“ — „узвышэнскі“ кірунак у беларускай літаратуры 20-х гадоў гэтага стагодзьдзя. Ягоная назва ўтвораная ад унівэрсальнага архетыпу сусьветнае культуры — „жывой вады“.

Спачатку будучы тэарэтык „узвышэнства“ Адам Бабарэка ў лістападзе 1923 году прапанаваў самабытны назоў для літаратурнага кірунку „*вітаізм*“

ад слова *vita* — „жыццё“. Ідэя „*vitaізму*“ апырэдзіла „маладнякізм“ — кірунак афіцыйны, клясавы, з ідэалам усясьветнай камуны, хоць рэальная творчасць таленавітых „маладнякоўцаў“ аказалася бліжэйшай да „*vitaізму*“.

Пазьней, у 1927–30-х гадох узвышэнцы — стваральнікі літаратурнага аб’яднання „Узвышша“, перш за ўсё Бабарэка й Дубоўка, у праграмных дакумэнтах, у артыкулах Бабарэкі „*Аквітызм* у творчасці Ўладзімера Дубоўкі“, „Узвышэнская паэзія — аналіз паняцця“, „Паэзія як уяўленьне“ абгрунтавалі „*аквітызм*“ — новую плынь беларускае літаратуры, альтэрнатыву афіцыйнаму „сацыялістычнаму рэалізму“.

Аквітызм уяўляўся ўзвышэнцам як сынтэз нацыянальнае традыцыі й новаэўрапейскага мастацкага наватарства.

У паэме „І пурпуровых ветразей узьвівы“ Ўладзімер Дубоўка, карыстаючыся скарачаным беларускім варыянтам гэтага паняцця, пісаў:

А дух трымаем на галоднай норме,
а дух скарынкай эпігоннай сыты.
Яго суседзі, мабыць, не накормяць,
затым патрэбна духу *аквіта*.

Вось такі кірунак у нашай літаратуры пачаўся, але не адбыўся, не зрэалізаваўся да канца ў зьвязку зь ліквідацыяй „Узвышша“ й ліквідацыяй узвышэнства ў беларускай літаратуры наагул у эпоху бальшавіцкае дыктатуры.

Акцябронак

Рыгор Барадулін

Акцябронак — слова-адгалосак кастрычніцкага перавароту 1917 году. Сам пераварот дазвалялася перакладаць як „кастрычніцкая“ „вялікая“ рэвалюцыя, а вытворныя словы вымушалі бязглузда калькаваць. Адсюль — і *акцябронак*.

Шануючы мову, трэ было б, каб хоць „акцябраня“ ўжывалі. Яно й праўда, „кастрычыня“ нечым з „кастратам“ перагукаецца. Але бальшавікам закон быў ня пісаны. У іх і прыгожае мястэчка Рудабелка стала пасёлкам Акцябрскім.

Хто такія *акцябраты*? Гэта вучні малодшых клясаў, якія рыхтаваліся стаць *чырванагальштучнымі*, а пакуль насілі пяцікутную зорку з выяваю херувімчыка-Леніна ў маленстве.

Акцябратаў называлі ўнучанятамі Леніна, хоць сам правадыр сусьветных пралетароў ніколі дзяцей ня меў.

Дзіцячы часопіс, сённяшняня „Бязрозка“, называўся „Іскры Ільліча“. Хоць ізноў жа, форма Ільліч — не беларуская, і на слых чуецца — „і лыч“, „і лыча“. Але партыйнае, хай сабе і беларускае, вуха не магло і ў жадотным сьне пачуць такое.

Акцябратаў выхоўвалі ў прасавецкім духу, абагаўляючы Леніна. Неяк мая маленькая дачушка Ілона прыйшла са школы (а ў школах у *акцябраты* заганылі статкам), маці ёй падае есьці, яна — „Ня буду! Ленін нічога ня еў! Ён дзецям усё аддаваў! Так нам настаўніца казала“.

У Беларусі, як у запаведнай савецкай зоне, піянэрская арганізацыя захавалася да 2000 году.